

Генерал-пуковник **ПАВЛЕ ЈАКШИЋ**

ТИТО НА СУТЈЕСЦИ

„... ове ријечи које су наведене у Повељи сматрам као признање свима Вама, свим борцима учесницима у борби на Сутјесци и свим нашим борцима уопште, као и свим мојим сарадницима за вријеме Народне револуције, за вријеме великог Ослободилачког рата, јер побједити не може један човјек, већ дух, свијест, херојизам, воља, — а то је нешто колективно, то сте ви сви, то је читава наш народ“¹⁾

Када је 1941 отпочео наш Народноослободилачки рат, Југославија се наша окупирана, раскомадана, без војске и оружја. Голоруки народ имао је за противника огромне окупаторске снаге које су тада биле на врхунцу своје моћи. Отпочети оружану борбу у оваквим изузетно тешким условима и примити на себе ризик судара у на изглед бесперспективној ситуацији, могло је само руководство изванредних квалитета, које је имало довољно смелости, знања и вештине, а пре свега вере у непобедивост народа који се бори за праведну ствар, за своје национално и социјално ослобођење. Руководити оружаном борбом у оваквим условима могао је само Врховни командант чије се схватање о рату и оружаној борби у основи разликовало од схватања тадашњих професионалних војсковођа, маршала и генерала научених да се упуштају у борбу само кад су обезбеђени потребни услови, да се при ангажовању својих снага на бојишту руководе владајућим принципима и придржавају одређених норми. То је могао човек који је у исто време био и политички и војни руководилац и који се од тадашњих професионалних војника разликовао и у погледу метода командовања јединицама и руковођења оружаном борбом. Такве квалитете имало је руководство Комунистичке партије Југославије, које је донело одлуку о отпочињању оружане борбе, таква схватања имао је организатор наше борбе и Врховни командант друг Тито.

Док су се остале војсковође нормално налазиле у далеко повољнијим условима за командовање, нарочито у погледу удобности и потребних веза, Тито се стално налазио непосредно на бојишту, тамо где се осећа дах барута, где се чују узвици јуриша, где се сваког тренутка осећа опасност смрти и несигурност. Он се стално налазио

¹⁾ Тито приликом пријема Повеље народа Југославије на прослави петнаестогодишњице Битке на Сутјесци.

међу својим борцима, са којима је стојички делио добро и зло. Он је и могао преузети на себе такву одговорност, зато што борбу није схватио као изоловану акцију десетак хиљада комуниста, већ као процес у коме ће комунисти својим примером и упорним политичким радом придобијати за оправдане циљеве те борбе широке народне масе, сврставати их у борбене јединице и водити кроз сложене ситуације у једном специфичном народнослободилачком рату све до коначне победе.

Није једноставно ни лако организовати операције ни у оквиру фронталног рата, иако у њему постоје форме оперативног маневра и принципи и норме по којима се планира, одабира правац главног удара, врши груписање снага итд. Далеко је теже то чинити у партизанском рату вишег типа, у коме учествују велике и разбацане снаге које треба упућивати ка далеким оперативним и оперативно-стратешким циљевима, у ситуацији која је много динамичнија и тежа него при извођењу операција у оквиру фронталног ратовања. А са великим тешкоћама се код нас морало борити од самог почетка, јер је, пре свега, требало извршити такву организацију борбених јединица која ће одговарати замишљеном начину и формама борбе, вршити избор видова борбених дејстава који ће најбоље одговарати карактеру тих јединица и датој материјалној бази, одређивати циљ, време и место извођења великих оперативних и оперативно-стратешких подухвата и примењивати такву стратегију и тактику која ће парирати огромну бројну и техничку надмоћност непријатеља итд.

Вера у народне масе, у народе Југославије и њихову радничку класу помагала је нашем војном руководству да проналази такве организационе форме оружаних снага и примењује такву тактику у којима ће најбоље долазити до изражаја стваралаштво људи. Она му је омогућавала да предузима подухвате крупним групацијама народнослободилачке војске баш на оним правцима на којима је у датом тренутку било у изгледу укључивање у борбу нових великих маса људи. На том путу га нису спречавале тешкоће које је требало савлађивати: сталне борбе, дуготрајни маршеви, лоша исхрана и снабдевање јединица, и сл., нити га је поколебала стална опасност од удара непријатеља, његових бројних офанзива крупним снагама. Оно је знало да широке народне масе стварају историју и да нема тешкоћа које људи, узети као целина, не могу савладати само ако су свесни праведности циљева борбе. Том вером је био нарочито испуњен друг Тито, чије су се одлуке заснивале на таквим поставкама. И баш због те вере у људе, због јасног сагледавања њихових могућности и, у вези са тим, реалног одређивања захтева које оне могу испунити и у нарочито тешким ситуацијама, он се током целог рата налазио тамо где је тежиште збивања, тамо где су се одигравали крупни догађаји и решавали судбоносни задаци Ослободилачког рата и Народне револуције. Тако, Врховни штаб са другом Титом на челу ујесен 1941 организује устанак у Србији и њиме руководи, крајем ове године прелази у источну Босну и Црну Гору са циљем да народ у тим крајевима што

више веже за Ослободилачки покрет и спречи утицај четника, а у току 1942 са пролетерским бригадама формира у западној Босни ново тежиште ослободилачке борбе у југословенским размерама. Следеће године непосредно руководи оперативним снагама — дивизијама и корпусима — које у пролеће разбијају Четврту непријатељску офанзиву у Босни и Херцеговини, са тежњом да после предаха на територији Санџака, Црне Горе и Херцеговине, и поновног оживљавања устанка у тим крајевима, продре и у Србију, како би се спремно дочекали догађаји који су се те године могли очекивати на Балкану.

*

Налазећи се увек у жижи окршаја и политичких и војних збивања, Врховни штаб је у току маја 1943 године после сламања Четврте непријатељске офанзиве, са Главном оперативном групом стигао на територију Црне Горе, Санџака и Херцеговине. Забринуту, услед размаха Народноослободилачког покрета, за своје позиције у Југославији, а тиме и на Балкану, немачко врховно војно руководство припрема своју велику, по реду пету офанзиву, која је довела до Битке на Сутјесци. Тако се наш Врховни штаб са делом својих снага (од око 15.000 бораца), које су биле оријентисане за офанзивна дејства ка Санџаку, Црној Гори и Србији — нашао у вешто скованом непријатељском оперативном окружењу у кањонима Пиве, Таре и Сутјеске и на масивима Дурмитора, Маглића и Вољујака. Близу 120.000 непријатељских војника стезало је свој смртоносни обруч око наших снага. Али све то није могло поколебати ни наше руководство ни наше преморене јединице које видимо како јуришају на дубоко ешелонирану немачку одбрану, на пустом, тешкосавладљивом и за снабдевање и маневровање неподесном терену. Видимо Тита како са људима, у које бескрајно верује, дели све страхоте једне ситуације која по уобичајеним војничким нормама изгледа безизлазна. Наше јединице су се нашле у обручу, без хране, муниције и остале најнужније опреме, бројно неколико пута инфериорније од својих противника, јер нису имале ни авијације, ни тенкова, ни савремених средстава везе, такође ни чега осим голог живота и крајње одлучности и спремности да се боре и побеђују. И у таквој ситуацији видимо Тита како, доследан себи и духу војске коју је водио, будно прати јурише својих јединица, како их одлучно шаље према жаришту где се решава судбина битке, како дели судбину својих бораца и лично се излаже. Тај лични пример Врховног команданта давао је снаге сваком нашем борцу да савладава и највеће тешкоће, и допринео је да се јединице наше ослободилачке војске надахну оним познатим масовним хероизмом и осталим њеним одликама, који су омогућили да истина о њеним подухватима и племенитим циљевима наше борбе почне да продире у међународну јавност, која је дотада криво обавештавана о ономе што се збивало у Југославији. Титово рањавање у јеку ове битке, на очиглед тек приспеле енглеске војне мисије, успело извлачење Главне оперативне групе из окружења, иако уз тешке губитке,

и, непосредно после тога, ослобођење читаве источне Босне имали су огроман морално-политички значај како на унутрашњем, тако и на спољнополитичком плану.

Титово присуство у обручу, скованом од непријатељских дивизија око Главне оперативне групе Врховног штаба, и његово лично држање у овој тешкој ситуацији нису имали само тренутни морални ефекат, изазван сазнањем бораца да све што сами трпе трпи и њихов Врховни командант и највише војно и политичко руководство, него су се и доцније позитивно одражавали на командовање и руковођење нашим јединицама за све време отсудних борби са далеко надмоћнијим немачким снагама. Титов смисао за брзо осећање ситуације и благовремено и реално предвиђање даљег развоја догађаја, као и способност за брзо реаговање и доношење целисходних одлука, одразили су се на избор правца главног удара, на постројавање борбеног поретка Главне оперативне групе, на правилно одређивање времена за отпочињање покрета првог ешелона на север, а нарочито момента упућивања његове претходнице (Друге пролетерске бригаде) на Вучево, на однос према рањеницима и болницима, као и на друге судбоносне поступке.

Пошто је као Врховни командант имао највише увида у ситуацију, најбоље схватао њену целовитост и сложеност и био свестан опасности које су претиле појединим јединицама, Тито је био у могућности да преузме непосредну команду над Главном оперативном групом у току Битке на Сутјесци, да доноси целисходне одлуке о дејствима њених јединица и да даје реалне задатке потчињеним командантима и штабовима дивизија и бригада. И упркос највећих тешкоћа, у којима се налазила Главна оперативна група у овој ситуацији, Тито је успео да до краја одржи команду над потчињеним јединицама и успешно их изведе из обруча. Колико је то било тешко учинити може се схватити ако се има у виду тешка ситуација у којој се Група нашла: бројно мале снаге против неупоредиво јачег непријатеља; недостатак основних потреба за живот и борбу; борци преморени од даноноћних борби и маршева — према непријатељу који није ниучему оскудевао; јединице развучене на пустом и сиромашном земљишту, испресецаном кањонима река, планинским висовима, стенама, шумама, потоцима и вододеринама, стрминама које је тешко било савлађивати под ударима непријатељске авијације, артиљерије и тенкова. И поред свега тога, наши борци су нашли снаге да све то савладају, да одрже положаје тамо где се смењивао јуриш за јуришем непријатељских пукова и батаљона који су хтели да им препрече пут, и да пробију обруч смрти тамо где је то изгледало сасвим немогуће. Сазнање бораца да се Врховни командант налази у непосредној опасности заједно са њима давало им је снаге да учине све што се у таквој ситуацији могло очекивати, а вера Врховног команданта у снагу својих бораца и јединица, у њихову свест, борбену вредност и високи морал, у оданост Ослободилачкој борби, народу и Комунистичкој партији, била је гаранција да ће његове одлуке и задаци које

им постави бити заиста успешно извршени. Иако је он у тим судбоносним данима био и брижан, и сетан, и жалостан због патњи људи, мука рањеника и палих другова, ипак су из њега избијали оптимизам, вера у победу и увереност да ће наше јединице успети да се пробију. А његов оптимизам и сигурност преносили су се на све руководиоце, на борце, на све јединице. И то је један од узрока наше победе и успеха у овој великој Бици.

За нашег Врховног команданта у Бици на Сутјесци спасавање Централне болнице и огромног броја рањеника није престављало само питање хуманости већ и испит људског и командантског односа према њиховим ранама и патњама, и неизмерну тежњу и бригу да се они сачувају и због тога што су били нераздвојни део војске, јединица. Јер, та снага, ако се спасе, значила би неколико хиљада прекаљених бораца у новим тешким борбама и окршајима са непријатељем. Љубав и поверење у Врховног команданта давали су и тим рањеним борцима дивовску снагу: они су се на штакама, са по неколико рана на телу, вукли на рукама и кретали напред, са јединицама и иза њих, у жељи да се и они пробију ка слободној територији. Они су се при томе често борили пушком, бомбом и свим што им је пало у руке, јер нико од њих, док је имао и трунке снаге, није дозволио да жив падне у руке непријатељу.

Као војни и политички вођа Тито је био свестан да се не сме изгубити ова битка, јер би то било од судбоносног значаја за даљи ток рата, за успех наше борбе и судбину наших народа. Он је то имао у виду при доношењу одлука, при усмеравању и координацији борбених дејстава.

Као ни у многим другим тешким ситуацијама друг Тито ни у Бици на Сутјесци ниједног момента није дозволио да наше јединице испусте иницијативу из својих руку. Он је давао импулс бригадама и дивизијама Главне оперативне групе ВШ да и у одбрани непрекидно активно дејствују, да ломе моћ непријатеља и слабе његову ударну снагу. Та његова активност одражавала се на иницијативу, смелост, одлучност и вештину руководилаца и бораца, како комуниста тако и свих припадника Народноослободилачке војске. Најзад, у Бици на Сутјесци, у овом крвавом метежу, највише је дошла до изражаја идејна веза која је невидљивом нити повезивала све наше борце и руководиоце и допринела да се успешно пробију из окружења и извојују победу. Руководјени личним примером свог Врховног команданта, руководиоци и борци Главне оперативне групе испољили су све оне најпозитивније особине које су красиле истинског борца Ослободилачког рата.

Али, друг Тито у Бици на Сутјесци није био само непосредни руководилац Главне оперативне групе при њеном пробоју из обруча. Он је био и Врховни командант читаве Народноослободилачке војске, која је у то време претстављала снажан фактор антихитлеровске коалиције у Југославији и која је била принуђена да се у стратешком окружењу и без чвршће везе и непосредне помоћи од својих

савезника, са оружјем у руци, у најтежим условима, бори за своју афирмацију. А унутар тога стратегиског окружења дошло је до оперативног, па и тактичког опкољавања Главне оперативне групе. Међутим, ни то није било све. Наш Врховни командант, као генерални секретар Комунистичке партије, био је у исто време и политички и државни руководилац нове Југославије која се стварала у процесу борбе. Пошто је од исхода Битке на Сутјесци увелико зависио и даљи ток Народноослободилачког рата, у то време су се на Титова плећа били навалили огромни терети и одговорности. Но, он је ипак, у границама могућег, иако без потребних средстава везе, без транспорта и оног што се у рату сматра нужним, усмеравао дејства јединица на читавој територији Југославије. А његова величина у Бици на Сутјесци, као и у многим другим ситуацијама у рату и после њега, огледала се у томе што је за остварење великих дела и извршење значајних одлука умео целисходно и вешто да развије огромне борбене и стваралачке способности људи — бораца, руководиоца и целог народа.

Друг Тито је у току Битке на Сутјесци имао неколико тешких и одговорних дужности. Као Врховни командант морао је сачувати своје оперативне снаге од уништења, да би их одмах после тога употребио за извршење нових задатака. Као политички руководилац и генерални секретар Партије морао је повезивати исход ове битке са даљим током рата и судбином земље. Као човек морао је водити бригу о људима, пре свега, о рањеницима, иако му је то спутавало слободу маневра, којом су се одликовала сва наша дотадашња дејства. Разрешити сплет тих и многих других захтева није било лако, а решење је ипак нађено, иако по цени великих жртава, јер заиста из такве ситуације није било бољег излаза.

Тито је у Бици на Сутјесци остао веран себи, веран нашим народима и борцима Народноослободилачке војске, веран онима који су с њим заједно газили Сутјеску, прелазили брда, долине, планине и ломили обруч немачко-фашистичке војске у најтежој ситуацији, у Бици која је значила покретницу нашег Ослободилачког рата. Он је на том „суровом вечитом стењу које се у небо диже“, на тремећи Босне, Црне Горе и Херцеговине, исписао крвљу својих бораца и својом сопственом једну од најславнијих страница наше новије историје, испуњену причањем о мртвим и живим херојима и о многобројним патњама и ранама.

*

Било је неопходно да прође много времена да би сазрели објективни услови за појаву једне такве целовите личности преко које би народи Југославије могли изразити своја стремљења и своје стваралачке способности. Било је неопходно да се на позорници појави радничка класа — носилац савременог прогреса — да она у својој средини однегује плејаду бораца, крвно везаних за добро свога на-

рода и задојених напредном маркистичком идеологијом, која им је открила путеве напретка и прогреса. А, ти путеви су им омогућили да развију стваралачке снаге појединаца и народа у целини — као неопходни услов да се, у границама објективне историске нужности, субјективним деловањем радних маса, њихових организација и појединих истакнутих руководилаца, присно повезаних са тим масама и организацијама, остваре величанствена дела и изгради боље и савременије друштво. У таквим условима појавио се и друг Тито — син и предводник наше радничке класе, Врховни командант наших победоносних јединица, политички и државни вођа наших народа. Појавио се у пресудним историским моментима, у време када је требало спасавати народ од мрачног фашизма и окрутног окупатора, кад је требало извојевати слободу и кроз социјалистичку револуцију створити основе за једно ново, праведније друштвено уређење. И пошто је са својим народима извојевао све те победе, сурова стварност данашњице наметнула му је нове битке од чијег победоносног исхода зависи изградња срећнијег живота наших народа и нових поколења. Бијући битку за изградњу новог друштва, наши народи наилазе на многе препреке, па и тамо где би се оне најмање могле очекивати, али их они сматрају неминовним, јер су свесни да се велика дела не могу лако и безболно стварати. И као што су наши борци под Титовом командом разбили гвоздени обруч и извојевали победу у Бици на Сутјесци, тако ће наши народи и данас под његовим руководством разбити све препреке које им се на њиховом стваралачком путу иставае, служећи се притом најубојитијим оружјем — истином и правдом које увек морају на крају тријумфовати.